

6. ОСВІТЯНСЬКІ ПРОБЛЕМИ ВИЩОЇ ШКОЛИ

УДК 331.101.262:330.341

Здобувач А.Я. Гадзало – Львівська КА

ЗНАЧЕННЯ ОСВІТИ ДЛЯ ФОРМУВАННЯ ТА РОЗВИТКУ ЛЮДСЬКОГО КАПІТАЛУ

Розглянуто концептуальні підходи до визначення впливу освіченості на формування людського капіталу. Проаналізовано основні тенденції розвитку освіти та її вплив на примноження національного багатства.

Ключові слова: освіта, людський капітал, інвестиції в освіту, людський потенціал.

Competitor A.Ya. Gadzalo – L'viv commercial academy

Role of education in forming and development of human capital

The looks of domestic and world scientists are examined on the role of education in forming of human capital. Basic progress trends are analysed educations and its influence on the increase of national riches in Ukraine and abroad.

Keywords: education, human capital investments in education, human potential.

Постановка проблеми. Значення людського капіталу в економічному житті суспільства змінюється упродовж багатьох століть. На сучасному етапі значущість людського капіталу невинно посилюється, адже чільне місце у всіх сферах діяльності належить висококваліфікованим працівникам з потужним творчим потенціалом, оскільки знання та способи їх застосування на сьогодні є одним з основних джерел прибутку. А це посилює роль освіти в соціально-економічному розвитку суспільства.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Теорію людського капіталу розвинули такі відомі вчені, як А. Чухно, О. Грішнова, О. Стефанишин, С. Злупко, В. Куценко, І. Каленюк, В. Антонюк, Г. Прошак, О. Бородіна, В. Мандибура, Е. Лібанова, Ф. Волков, С. Дятлова та інші. Однак в економічній науці недостатньо уваги приділяється дослідженню ролі освіти у формуванні та розвитку людського капіталу. Багато аспектів цієї проблеми залишаються дискусійними та потребують подальшого розгляду і доопрацювання.

Методика досліджень. Основну увагу зосереджено на характеристиці місця та значення освіти у формуванні та розвитку людського капіталу, розкрито її значення у соціально-економічному розвитку суспільства.

Результати дослідження. Людський капітал – це передусім запас природних та набутих внаслідок інвестування здібностей, навичок, досвіду, знань, інформаційної культури, мотивації і мобільності індивіда, використання яких в економічній діяльності дає йому більші прибутки. Лауреат Нобелівської премії М. Фрідмен називає людський капітал однією з головних форм національного багатства. Як і будь-які інші види капіталу, людський капітал не створюється сам по собі, а є результатом інвестування, тобто формується внаслідок капіталовкладення у людину на здобуття нею освіти та

кваліфікації. Такі інвестиції окуповуються у вигляді висококваліфікованої та продуктивної праці, яка приносить людині не лише високу заробітну плату, а й моральне задоволення.

На сьогодні знання є одним з основних елементів людського капіталу та вагомим чинником виробництва. Важливим джерелом отримання знань, поряд з досвідом та навиками, є освіта. Початковий етап досліджень впливу знань та освіти на формування людського капіталу і соціально-економічний розвиток суспільства пов'язаний з працями стародавніх мислителів – Платона, Арістотеля, Т. Аквінського. Так, Платон у своїй "Державі" зазначав, що "кожне діло можна робити не лише продуктивніше, але й краще та докладаючи менших зусиль, коли виконувати його за своїми природними здібностями".

Так само, як і Платон, на різноманітні природні здібності людей, передусім, знання, розуміння та досвід вказував і його послідовник Арістотель. Мислитель стверджував, що "... знання і розуміння більше належать мистецтву, ніж досвіду, ... хто володіє якимось мистецтвом, мудріший за тих, хто має досвід, бо мудрість у кожного більше залежить від знання, і це тому, що перші знають причину, а другі – ні" [1, с. 66-69].

Тома Аквінський у трактаті "Сума теології" наголошував на важливості інтелекту людини і цінував духовну, розумову працю, ставив її вище від фізичної. Він наголошував, що "Лише один інтелект охоплює сутність речей" [2, с. 91-92].

Вагомий внесок у розкритті значення освіти в економічному житті суспільства здійснили класики політичної економії – В. Петті, А. Сміт, Д. Рікардо. Одним з перших звернув увагу на інтелектуальні здібності людини В. Петті. Учений стверджував, що знання та інші інтелектуальні здібності людей, які беруть участь у процесі виробництва, значно примножують багатство країни. Він пише, що "... заняття, які приносять розваги і відпочинок для розуму і практикуються помірно, підвищують кваліфікацію людей і налаштовують їх до занять, які самі по собі мають велике значення", отже визнає, що знання людей є результатом доцільної праці.

Значний вплив на світову економічну думку мала теорія А. Сміта, який у "Багатстві народів", досліджував модель економічної людини і наголошував, що час та витрати, здійснені на освіту, обов'язково окупляться ціною праці [3, с. 103], та стверджував, що "набуття здібностей, враховуючи також утримання їх володаря під час його виховання, навчання або учнівства, становлять основний капітал, який немов реалізується у його особистості" [3]. Він виділяє людей інтелектуальної праці в особливий клас, стверджуючи, що "з прогресом суспільства наука... стає заняттям особливого класу громадян" [3, с. 125]. Д. Рікардо однією з причин відставання країн в економічному розвитку вважав "брак освіти в усіх верствах народу". Таким чином, класики економічної науки особливо наголошували на значенні для формування та розвитку людського капіталу.

Про важливість освіти для формування людського капіталу та її вплив на економічний розвиток країни писав А. Маршал. Він стверджував, що шкільна освіта є запорукою подальшого професійного зростання, але загаль-

на освіта не вдається в деталі конкретних виробництв, а залишає їх на відкуп технічній освіті [4, с. 285]. Маршал розумів, що витрати на освіту окупляться, оскільки "економічна вигода від використання одного великого промислового відкриття цілком достатня для покриття витрат на освіту для цілого міста" [4, с. 290]. Саме тому він наголошував на потребі фінансової підтримки обладрованих дітей.

Великого значення освіті надавав представник історичної школи в політичній економії Ф. Ліст. Учений вказував, що нація повинна продукувати духовні знання, бо вони виробляють продуктивні сили, тоді як інші блага – лише обмінні вартості. Отже, багатство нації значною мірою залежить від рівня розвитку "розумового капіталу", бо "сучасний стан народів є наслідком нагромадженої маси різноманітних відкриттів, винаходів, покращень, удосконалень і зусиль усіх поколінь, які жили до нас; все це становить розумовий капітал існуючого людства і кожна окрема нація є продуктивною настільки, наскільки вона зуміла засвоїти цей спадок від попередніх поколінь і поповнити його власними надбаннями..." [5, с. 190-191].

Г. Манків стверджує, що "людський капітал – знання та кваліфікація, які працівники набувають через освіту, – від початкових дитячих програм до професійної підготовки на робочому місці" [6, с. 144]. Про значний вплив освіти на розвиток людського капіталу у своїх працях говорять відомі американські економісти ХХ століття Т. Шульц ("Формування капіталу освіти" (1960) та "Інвестиції в людський капітал" (1961), "Капіталовкладення в людський капітал: роль освіти і наукових досліджень" (1971)) та Г. Беккер.

Т. Шульц наголошував, що людина здобуває якість капіталу не одразу після народження, а лише після певної оброблення. Він підрахував, що витрати на освіту у США в 1900 р. становили тільки 4 % до нагромадження фізичного капіталу, а у 1956 зросли до 28 % [7, с. 395]. У своїх працях Т. Шульц особливу увагу приділив висвітленню питання економічної ефективності капіталовкладень у людину. Внаслідок цього він дійшов висновку, що освіта підвищує продуктивність праці людини та сприяє зростанню цінності її часу. У книзі "Капіталовкладення в людський капітал: роль освіти і наукових досліджень" Шульц стверджує, що капітал складається з сутностей, які мають економічну властивість надавати послуги та мають певну цінність.

Вагомий внесок у дослідження питання впливу освіти на формування людського капіталу здійснив Г. Беккер. У своїй праці "Людський капітал: теоретичний та емпіричний аналіз" учений стверджував, що наймогутніші країни світу зберігають провідне місце у світовій економіці саме завдяки здійсненню капіталовкладень в освіту, учні та їхні батьки, здійснюючи капіталовкладення в освіту, поводяться раціонально, оскільки мають на меті отримати в майбутньому високу віддачу від таких інвестицій.

Залежно від того, які інвестиції були здійснені в людину – спеціальні чи загальні, увесь людський капітал, стверджував Беккер, можна поділити на спеціальний та загальний. Загальний капітал, стверджував він, виробляють спеціальні фірми – навчальні заклади, а спеціальний створюється безпосередньо на робочому місці. У своїх працях Беккер зробив розрахунок рента-

бельності капіталовкладень у людину шляхом зіставлення освітніх вигід і затрат і довів, що за рентабельністю освітня діяльність у США в 60-х роках ХХ ст. в середньому на 10-15 % перевищувала інші види комерційної діяльності [7, с. 398]. Беккер зміг довести, що капіталовкладення в освіту є не менш важливими, аніж в інші сфери діяльності. Про це свідчить той факт, що у США в 60-х роках минулого століття норма віддачі вкладень в освіту перевищувала 10 %, тоді як в акції – до 6 %, в облігації – до 2 % [8, с. 216].

Таке розуміння освіти як запоруки високого соціально-економічного розвитку суспільства було визнане міжнародними організаціями, які почали враховувати стан освіти, як важливий показник, що характеризує рівень розвитку людських ресурсів у міжнародній статистиці. Зокрема, як інтегральний індикатор розвитку капіталу застосовують індекс людського розвитку суспільства, який враховує довголіття, знання та доходи. Починаючи з 1995 р., визначення цього показника регулярно здійснює й Державний комітет статистики України.

За статистикою, першу двадцятку за рівнем людського розвитку у світі посідають країни-члени Організації економічної співпраці і розвитку – Канада, Норвегія, США, Японія, Бельгія, Швеція, Австралія, Нідерланди, Ісландія, Великобританія, Франція, Швейцарія, Фінляндія, Німеччина, Данія, Австрія, Люксембург, Нова Зеландія, Італія, Ірландія, Іспанія. Україна за цим показником у 2006 р. посіла лише 77-е місце у світі, а в 2007 р. – 91-е та увійшла до групи країн з середнім рівнем людського розвитку. У 45-ти країнах, які мають найвищий показник рівня людського розвитку індекс рівня освіти становить 0,95, рівень грамотності дорослого населення – близько 98 %. У країнах з середнім рівнем людського розвитку ці показники становлять 0,72 та 76 % відповідно [8, с. 216].

Таким чином, у постіндустріальних країнах продуктивні здібності і характеристики людини визнано людським капіталом на основі того, що їхній розвиток потребує значних інвестицій в освіту, які в підсумку забезпечують своєму власнику високий прибуток. Так, за свідченнями американських учених, 70 % багатства США створюється завдяки людському капіталу. Вже у другій половині ХХ ст. на підготовку науково-технічного працівника у США витрачалось близько 800 тис. дол., що підтверджує зростання значення розвитку освіти працівника як важливої форми інвестицій суспільства.

Обґрунтований Беккером підхід стосовно потреби здійснення капіталовкладень в освіту на сьогодні активно реалізується на практиці у розвинених країнах. З метою досягнення високого рівня людського розвитку значне місце у структурі державного бюджету розвинених країн світу займають видатки на освіту. Так, у США на їхню частку припадає близько 7 % ВВП [7, с. 398], у Канаді, Фінляндії, Новій Зеландії, Ізраїлі – понад 7 %, у Швеції та Данії – 8 % [8 с. 216].

Важливими чинниками, що призводять до зниження рівня людського розвитку в Україні, є низький рівень розвитку системи освіти через недостатнє її фінансування та міграцію населення високого професійно-кваліфікаційного рівня. Так, за оцінками експертів, близько 7 млн українців здійснили

трудова міграція за кордон, 22,5 % з яких – люди з вищою освітою [9, с. 20]. Щорічні витрати на освіту у країні становлять в середньому 16-18 млрд грн, тоді як у США 7 трлн дол. (більш, ніж 1,5 тис. дол. на одну людину). Внаслідок значного перевищення попиту на робочі місця над пропозицією в Україні існує висока небезпека знецінення інвестицій в освіту [10]. Усе це негативно позначається на перспективі її економічного розвитку. Вирішення цієї проблеми можливе за умови раціональної державної політики на ринку праці, спрямованої на підвищення освітньо-кваліфікаційного рівня робочої сили. Для цього прийнято "Стратегію демографічного розвитку України на 2006-2015 рр.", в якій передбачено забезпечення зростання ефективності державної політики зайнятості, збалансування структури підготовки кадрів відповідно до вимог ринку, координація державних цільових програм розвитку освіти та забезпечення інших сприятливих умов для формування трудового потенціалу [11].

Виходячи з того, що засадничим чинником сучасного економічного розвитку є науково-технічний прогрес, вирішення проблем якості трудового капіталу забезпечить Україні зміцнення її конкурентних позицій на світовому ринку. Про це свідчить досвід країн Західної Європи, в яких відбулося стрімке економічне відродження після Другої світової війни, а також Японії, Кореї, Сингапуру, Тайваню, які, володіючи значним людським потенціалом та не маючи іншої потужної ресурсної бази, змогли досягти значних успіхів у світовій конкуренції.

З метою вирішення проблем якості трудового капіталу в національній економіці потрібно удосконалити систему освіти та спрямувати на її розвиток додаткові кошти. Важливе значення у вирішенні цього питання має державна політика на ринку праці, яка повинна бути спрямована на кваліфікацію та перекваліфікацію робочої сили відповідно до потреб ринку.

Висновки. Виходячи з того, що сутність суспільного розвитку проявляється у неупинній динаміці, постійно змінюється значення людського капіталу в соціально-економічному житті суспільства. Науково-технічний прогрес та глобалізація сучасної економіки зумовлює нові вимоги до технологій виробництва та посилюють міжнародну конкуренцію. В епоху НТР дедалі більше у виробництві важать організаторські здібності працівника, його економічне мислення, здатність швидко реагувати на будь-які зміни в соціально-економічному житті суспільства, адже сьогодні основним джерелом прибутку все частіше виступають знання, навички та способи їх практичного застосування. Усе це висуває нові вимоги до людини і потребує додаткових капіталовкладень у розвиток людського капіталу. Однак в Україні на сьогодні, з огляду на доволі низький рівень розвитку системи освіти, його стан не є задовільним. Усунення цієї проблеми потребує додаткових зусиль на розвиток пріоритетних сфер економіки – освіти і науки, що дасть змогу забезпечити Україні посилення конкурентних позицій на світовому ринку.

Література

1. Аристотель. Метафізика / Аристотель – Соч. – в 4-х т. – М., 1980. – Т.1. – С. 119.

2. Аквинский Ф. Антология мировой философии. – в 4-х т. / Ф. Аквинский. – М. : Изд-во "Мысль", 1969. – 936 с. – Т. 1. – Ч. 1 и Ч. 2.
3. Смит А. Исследование о природе и причинах богатства народов. – в 3 кн. / А. Смит. – М. : Изд-во "Наука", 1993. – 572 с. – Т. 1, 572 с.
4. Маршалл А. Принципы экономической науки / А. Маршалл. – М. : Изд-во "Прогресс-Универс". – 1993. – Т.1. – 415 с.
5. Лист Ф. Национальная система политической экономии / Ф. Лист : пер. с нем. К. Трубникова. – СПб, 1891. – С. 190-191.
6. Манків Н.Г. Макроекономіка : підручник для України : пер. з англ., наук. ред. перекл. С. Панчишина. – К. : Вид-во "Основи", 2000. – 588 с.
7. Мочерний С.В., Довбенко М.В. Історія економічних учень (Сучасна економічна думка) : навч. посібн. – вид. 2-ге, доповнене / Мочерний С.В., Довбенко М.В. – Львів : Вид-во "Новий світ-2000", 2005. – 488 с.
8. Економічна енциклопедія: У трьох томах / відп. ред. С.В. Мочерний. – К. : Вид. центр "Академія", 2001. – Т. 2. – 848 с.
9. Гнибіденко І. Проблеми трудової міграції в Україні та їх вирішення / І. Гнибіденко // Економіка України. – 2001. – № 4. – С. 19-22.
10. Поплавська Ж., Поплавський В. Економіко-філософські аспекти людського капіталу / Поплавська Ж., Поплавський В. [Електронний ресурс]. – Доступний з <http://www.expert.in.ua>.
11. [Електронний ресурс]. – Доступний з <http://www.osvita.org.ua>.

УДК 331.5-053.81(477) Здобувач М.О. Корчун – Львівський НУ ім. Івана Франка

СУЧАСНИЙ СТАН МОЛОДІЖНОГО СЕГМЕНТУ РИНКУ ПРАЦІ УКРАЇНИ

Потреба оптимізації основних параметрів молодіжного сегменту ринку праці України потребує радикальних змін у цьому сегменті ринку праці, оскільки саме йому належить особливе місце в ієрархічній структурі ринку праці загалом, визначаючи перспективи розвитку на найближчу та віддалену перспективу.

Вагомий внесок у вдосконалення процесу залучення молоді до сфери продуктивної трудової діяльності завдяки вдосконаленню механізму його державного регулювання здійснює Державна служба зайнятості України.

Ключові слова: молодіжний сегмент ринку праці України, пропозиція робочої сили молоді, попит на робочу силу, економічна активність молоді, зайнятість молоді, безробіття, неформальний сектор економіки, працевлаштування молоді.

Competitor M.O. Korchun – L'viv NU named after Ivan Franko

The present state of the youth segment of the jobs market in Ukraine

The necessity to optimize the main parameters of the youth segment of the labor market in Ukraine radical changes in it since this is just the segment that occupies a specific place within the hierarchy of the labour market structure on the whole, which predetermines the prospects of economic developments for the nearest and remote future.

The national department of employment has made an appreciable contribution into the improvement of the process of drawing the youth into the sphere of productive labour activities by means of a meliorated mechanism of its governmental control.

Keywords: youth segment of labour market; proposals on the part of the youth working force; supply of working force; economic activities of the youth; employment of the youth; unemployment; informal sector of economics; employment of the youth.

Постановка проблеми. Комплексна оцінка молодіжного сегменту ринку праці постає в контексті завдань формування стратегії його розвитку, спрямованої на реалізацію трудового й творчого потенціалу молоді. У цьому